

National University of
Architecture and
Construction of Armenia

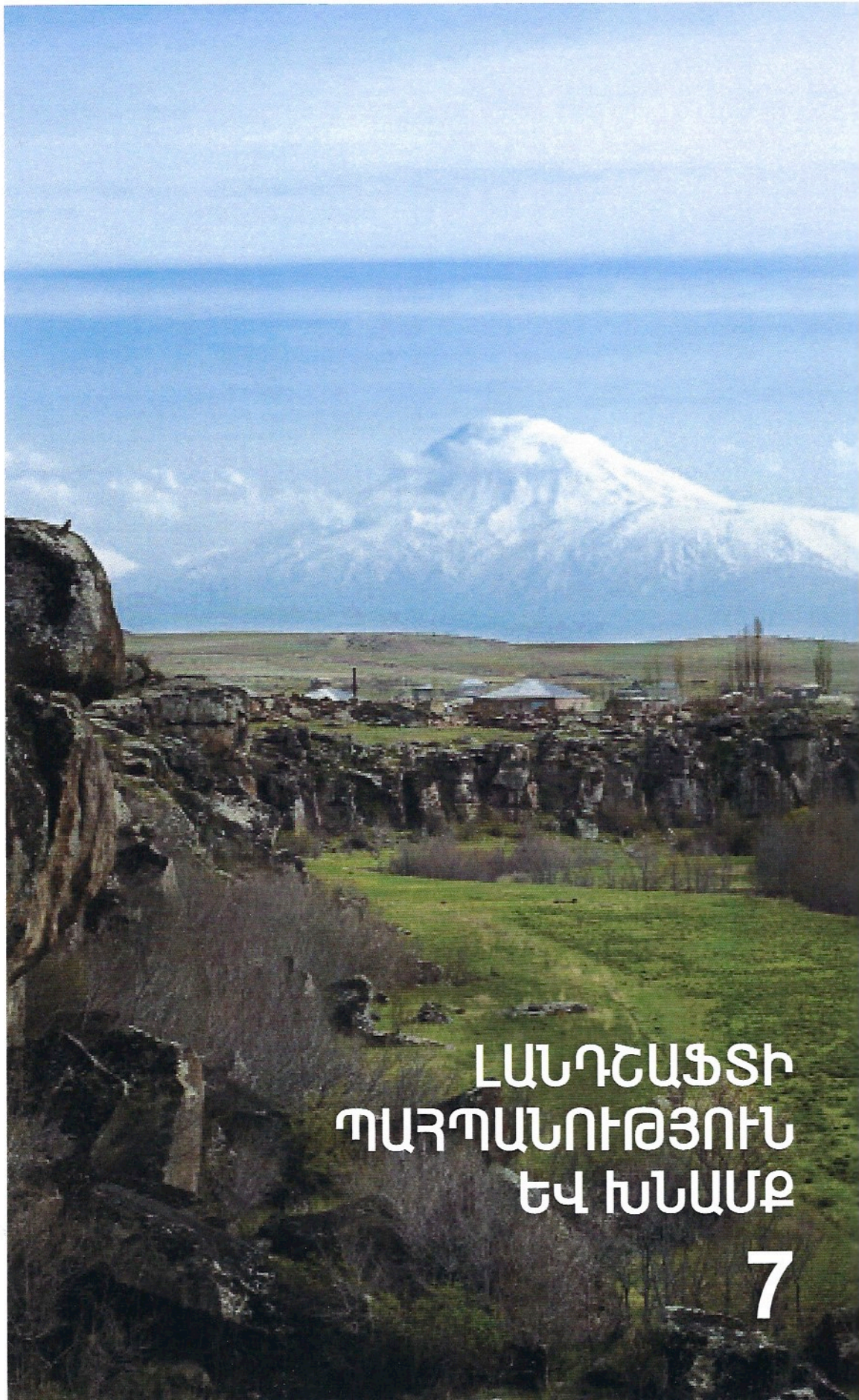
POLITECNICO DI MILANO

DIPARTIMENTO DI
ARCHITETTURA E
STUDI URBANI

CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

Theories, methods and best practices for Armenia and Country in transition

ԼԱՆԴՇԱՖՏԻ
ՊԱՐՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՎ ԽՆԱՄՔ

7

Ministero degli Affari Esteri

ՀՀ ՄՇԱԿՈՒՅՑԹԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐ
ՀՈՎԱՆՈՒ ՆԵՐՔՈ

Թարգմանիչներ՝

Էլեն Միրզախանյան
Զարուհի Թամրազյան

Խմբագիր՝

Նարինե Մխիթարյան

Համակարգչային ձևավորումը

Գայանե Կազնատիի
Գոհար Հովակիմյանի
Ռոբերտա Մաստրոպիրրոյի

Երևան - 2014, նոյեմբեր

OEMME EDIZIONI
30125 Վենետիկ
փ. Դորսոդուրո 1602

ISBN 978-88-85822-44-3

Կրթական ծրագիր Հայաստանում.
Օժանդակություն տեղական հաստատությունների
մշակութային ժառանգության պահպանման և վերականգնման ոլորտում

CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

Theories, methods and best practices for Armenia and Country in transition

Հեղինակ՝
Մարիա Անտոնիետտա Բրեդա

**ԼԱՆԴՇԱՖՏԻ
ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ԽՆԱՄՔ**

This new series of publications does not pretend to rival the success of the first series published by Oemme edizioni and edited by the Center for Studies and Documentation of Armenian Culture (Documenti di Architettura Armena e Ricerca sull' Architettura Armena). Nevertheless, it is driven by the same spirit: to offer a platform for exchange and cultural cooperation between Armenian and Italian experts with a view to promote a shared culture of restoration in alignment with international standards and debates.

The series deliberately does not have a rigid and predetermined layout; but an international scientific committee reviews all texts to ensure their quality. Conceived in the context of an international cooperation project aimed at supporting the institutions of the Republic of Armenia, the series is essentially designed to be published in Armenian; but it will also include texts in English, Russian or Italian.

The topics will be related to the different aspects of the conservation and the enhancement of cultural heritage. Particular attention will be given to the methodologies for achieving an in-depth knowledge of the heritage itself, which we believe should be the basis for any type of intervention. Furthermore, the series also seeks to promote a multi and inter-disciplinary approach.

The first ten essays published were collected during the implementation of the International Cooperation Project Restoration Training and Support to Local Institutions for the Preservation and Conservation of Armenian Heritage co-financed by the Italian Ministry of Foreign Affairs and the Politecnico di Milano.

Հրատարակությունների այս նոր հատորակը պահպանելով «Հայկական մշակույթի ուսումնասիրման և փաստագրման կենտրոնի» և «Oemme» հրատարակության (Հայ ճարտարապետության վերաբերյալ փաստաթղթեր) կողմից հրատարակած առաջին հատորակի ոգին՝ խթան է հանդիսանում հայ և իտալացի փորձագետների համագործակցմանը, մշակութային փոխանակմանը և, զարգացնելով վերականգնման ոլորտը, այն հասցնում է արդիական միջազգային քննարկման ասպարեզ:

Հրատարակվող հատորակի առաջին մասերը հավաքվել և համաֆինանսավորվել են Իտալիայի արտաքին գործերի և Միլանի Պոլիտեխնիկի կողմից, մշակութային ժառանգության պահպանման և վերականգնման ոլորտում միջազգային համագործակցության «Օժանդակությունները և տեղական հաստատություններին» ծրագրի շրջանակում:

Հատորակը, չունի միտումնավոր խիստ և նախորոշիչ դրույթներ, այն կազմվել է միջազգային գիտական կոմիտեի կողմից, ինչը երաշխավորում է տեքստերի գիտական որակը: Հատորակը, ստեղծվելով միջազգային համագործակցության ծրագրի շրջանակում, ուղղված՝ օժանդակելու Հայաստանի Հանրապետության համապատասխան ուսումնական հաստատություններին, որոշվել է հիմնականում կազմվել հայերեն լեզվով, թեև քիչ չեն նաև տեքստեր՝ անգլերենով, ռուսերենով և իտալերենով:

Արժարժեքով թեմաները վերաբերում են մշակութային ժառանգության պահպանման և արժեքների տարբեր հարցերին առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնելով հենց մշակութային ժառանգության լավագույնս ճանաչմանը, ինչը, կարծում ենք, որ ցանկացած տեսակի միջամտության հիմքն է հանդիսանում: Փորձ է արվում

As witnessed in the past, it is hoped that the scientific collaboration between Italian and Armenian experts will continue in the future even after the conclusion of this project and regardless of the possibility of finding substantial funding. Such collaboration should be based on the professional respect and personal ties that have been created in recent years between the individual experts involved in the project. Furthermore, the agreements signed between the Italian and Armenian universities and the support of the Armenian Ministry of Culture could foster this collaboration.

I dedicate this collection to my father, Carlo Casnati, and to my grandfather, Onnik Manoukian, who have laid the foundations for the realization of this work with their great love for culture and concrete actions.

Special thanks go to professors Maurizio Boriani and Francesco Augelli who believed in this project and supported it, with passion and expertise, from the very beginning. I also wish to thank all the teachers who participated in the various activities undertaken.

Finally, we cannot forget to pay a tribute to the great human and professional qualities of those who created the Center for Studies and Documentation of Armenian Culture (Centro Studi e Documentazione della Cultura Armena - CSDCA) and Oemme edizioni: Adriano Alpago Novello, Armen and Agopik Manoukian and Herman Vahramian.

Gaianè Casnati

նաև զարգացնել բազմառարկայական և միջառարկայական կապը:

Ինչպես նախորդ տարիներին, ցանկալի է հայ և իտալացի փորձագետների միջև գիտական համագործակցությունը շարունակվի նաև ապագայում՝ այս ծրագրի ավարտից հետո, հիմնվելով մասնագիտական հարգանքի և վերջին տարիներին առանձին փորձագետների միջև առաջացած անձնական համակրանքի վրա, ինչպես նաև միջհամալսարանական համաձայնագրերի և ՀՀ Մշակույթի նախարարության աջակցության վրա (անկախ մեծ ֆինանսավորումների հնարավորությունից):

Այս ժողովածուն նվիրում եմ հայրիկիս՝ Կառլո Կազնատիին և պապիկիս՝ Օնիկ Մանուկյանին, ովքեր մշակույթի հանդեպ ունեցած իրենց սիրով և անձնական օրինակով հիմք ստեղծեցին այս աշխատանքի իրականացման համար:

Առանձնահատուկ շնորհակալություն եմ ուզում հայտնել դասախոսներ Մաուրիցիո Բորիանիին և Ֆրանչեսկո Աուջելլիին, ովքեր հավատացին այս ծրագրին և ոգևորվածությամբ ու բանիմացությամբ աջակցեցին առաջին իսկ քայլերից, ինչպես նաև բոլոր այն դասախոսներին, ովքեր մասնակցություն ունեցան ծրագրի տարբեր գործընթացներում:

Ի թիվս վերոհիշյալների, չի կարելի մոռանալ Ադրիանո Ալպագո Նովելլոյին, Արմեն և Հակոբիկ Մանուկյաններին և Հերման Կահրամյանին, ովքեր իրենց մարդկային և մասնագիտական մեծ հատկությունների շնորհիվ նպաստեցին «Հայկական մշակույթի ուսումնասիրման և փաստագրման կենտրոնի» և «Oemme» հրատարակության ստեղծմանը:

Գայանե Կազնատի

Գիտական Պատվավոր Կոմիտե

Արև Սամուելյան - ՀՀ Մշակույթի փոխնախարար

Յուրի Սաֆարյան - Ճարտարապետության և շինարարության Հայաստանի ազգային համալսարան

Սարգիս Թովմասյան - Ճարտարապետության և շինարարության Հայաստանի ազգային համալսարան

Պատրիկ Դոնաբեդիան – Էքսի համալսարան, Մարսել

Արմեն Աբրոյան – ՀՀ Պատմության և մշակույթի հուշարձանների պահպանության գործակալություն

Ֆրանչեսկո Աուջելի – Միլանի Պոլիտեխնիկ

Գիտական Կոմիտե

Մաուրիցիո Բորիանի - Միլանի Պոլիտեխնիկ

Սուզաննա Բորտոլոտտո - Միլանի Պոլիտեխնիկ

Գայանե Կազնատի – Հայկական մշակույթի ուսումնասիրման և փաստագրման կենտրոն

Տիգրան Դադայն - Ճարտարապետության և շինարարության Հայաստանի ազգային համալսարան

Լորենցո Յուրինա - Միլանի Պոլիտեխնիկ

Լյուբա Կիրակոսյան - Ճարտարապետության և շինարարության Հայաստանի ազգային համալսարան

Լուիջի Մարինո – Ֆլորենցիայի Համալսարան

Գրիգոր Նալբանդյան - Ճարտարապետության և շինարարության Հայաստանի ազգային համալսարան

Մարիա Պիա Ռիկարդի – Պավիայի Համալսարան

Հովհաննես Սանամյան - Ճարտարապետության և շինարարության Հայաստանի ազգային համալսարան

Կրիստինա Տեդեսքի - Միլանի Պոլիտեխնիկ

La cura del paesaggio

Maria Antonietta Breda - Politecnico di Milano

1. Il concetto di paesaggio: definizione del significato e differenza con i concetti di territorio e ambiente

Con il termine paesaggio, intendiamo la realtà visibile di un territorio che si è formato per l'azione della natura e le trasformazioni antropiche. Si tende a considerare paesaggio qualsiasi luogo, percepibile attraverso i sensi, in cui un insieme di elementi sono organizzati secondo rapporti spaziali, economici e storico culturali.

Molti studiosi di diverse discipline, hanno cercato di chiarire il significato del termine paesaggio. Urbanisti, architetti, storici, filosofi, ecologi del paesaggio, geografi, ecc. si sono espressi dando il proprio contributo alla ri-definizione del termine "paesaggio", illustrandone l'evoluzione e sottolineandone le acquisizioni teoriche. Si riportano qui di seguito alcune definizioni:

"Il paesaggio è il riflesso di un equilibrio costituitosi nel tempo tra l'uomo e la natura: non c'è paesaggio senza l'azione e lo sguardo dell'uomo, non c'è paesaggio senza la natura. E' un equilibrio complesso".

(da: C. Bersani, *Les hommes se reconnaissent dans les paysages*, in «Monuments Historiques», n. 192, Aprile '94.)

"Il paesaggio, ben lontano dall'essere naturale è il frutto sia della storia e della geografia come anche di un saper fare". (da: V. Bouvet, editoriale in «Monuments Historiques», n. 192, Aprile '94.)

"Il paesaggio ha un carattere polisemico che gli dona sia il senso di un oggetto materiale, sia quello di una relazione sensibile tra l'individuo e il suo intorno. Paesaggio è ciò che è visibile sul territorio, vale a dire gli elementi antropici che lo compongono: si configura come uno spazio organizzato di elementi naturali e antropici- con proprie dinamiche – interrelati tra loro; è percepito dall'uomo e dalla società in base alle differenti culture locali, regionali e nazionali. Un tutto indissociabile in cui gli elementi non devono essere considerati separatamente". (da: Consiglio d'Europa, "Projet de Convention européenne du paysage", 22 Agosto 1996, pag. 5)

"Il paesaggio è l'immagine e la struttura portante delle infinite modificazioni concepite, disegnate e realizzate nel tempo e nello spazio.". (da: Annalisa Maniglio Calcagno, *Le discipline creative nella formazione paesaggistica*, in PMP2000, Junta de Andalucía, Comsejería de Obras Públicas y Transportes; Région Languedoc-Roussillon, Agence Méditerranéenne de L'Environnement; Regione Toscana, Dipartimento delle Politiche Territoriali e Ambientali, Sevilla: Comsejería de Obras Públicas y Transportes, 2001)

"Il concetto di paesaggio non deve essere confuso con quello di spazio, luogo, territorio. Paesaggio è un termine polisemico di cui si possono individuare tre caratteristiche:

Il paesaggio è un segno l'apparenza visibile di un sistema di forze, più o meno complesse che lo producono. Questo sistema può essere naturale, antropico, misto e si fonda sulla persistenza di elementi tramandati dal passato. Il paesaggio è uno spettacolo espresso in due modi diversi: è una raffigurazione artistica, prevalentemente pittorica o letteraria, imperniata su valori e criteri estetici; è uno spettacolo obiettivamente presente che viene descritto in modo scientifico, usando un linguaggio più neutrale possibile. Il paesaggio è l'esperienza visiva di un individuo, il che impone di comprendere come viene percepito, tanto più che gli spettatori sono anche degli attori, implicati nella creazione e nella gestione di nuovi paesaggi. Il paesaggio ha la funzione sociale di costituire una dimensione intermedia tra il mondo naturale e lo spazio personale dei bisogni, delle rappresentazioni, dei sogni; deve funzionare da filtro e da medium, nella scoperta che l'individuo compie di se stesso per stabilire una relazione feconda col cosmo" (da: Paul Guichonnet, relazione ad un convegno della Regione Lombardia sul paesaggio, 1997).

In ultima sintesi, possiamo dire che il paesaggio è un bene culturale. Questa definizione è espressa esplicitamente nel preambolo alla Convenzione europea del paesaggio siglata a Firenze il 20 ottobre 2000: "Il paesaggio svolge importanti funzioni di interesse generale, sul piano culturale, ecologico, ambientale e sociale" [...] "Il paesaggio coopera all'elaborazione delle culture locali e rappresenta una componente

Breda Maria Antonietta, *ԼԱՆԴԱՏՏԻ ՊԱՅՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԽՆԱՍՔ 7* (*La cura del paesaggio 7*), Series: Cultural Heritage Preservation. Theories, methods and best practices for Armenia and Country in transition, Politecnico di Milano – Dipartimento di Architettura e Studi Urbani, Oemme Edizioni, Venezia 2014.

PP. 43.

A. Il concetto di paesaggio, la definizione del significato e la differenza con i concetti di territorio e ambiente. Testo armeno e italiano. Foto.